

O'ZBEK SIMFONIK MUSIQASIDA DIRIJORLIK RIVOJI

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o'g'li

*Qo'qon davlat universiteti san'at va
sport fakulteti "Cholg'u ijrochiligi" Afg'on rubob yo'nalishi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbek simfonik musiqasida dirijorlik san'atining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. O'zbekistonda simfonik musiqaning paydo bo'lishi, professional orkestrlar va dirijorlik maktabining vujudga kelishi jarayonlari tarixiy manbalar asosida yoritiladi. Maqolada XX asr boshlaridan boshlab milliy musiqa an'analari va Yevropa simfonik tajribasining uyg'unlashuvi dirijorlik san'atining rivojiga qanday ta'sir ko'rsatgani tahlil etiladi.

Shuningdek, o'zbek dirijorlarining ijodiy faoliyati, ularning repertuar tanlovi, orkestr bilan ishlash uslublari va pedagogik faoliyati simfonik musiqa taraqqiyotidagi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Zamonaviy davrda dirijorlik san'atining yangi yo'nalishlari, xalqaro tajriba va milliylik masalalari ham alohida e'tiborga olinadi. Maqola o'zbek simfonik musiqasida dirijorning san'atkor, rahbar va pedagog sifatidagi o'rni va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

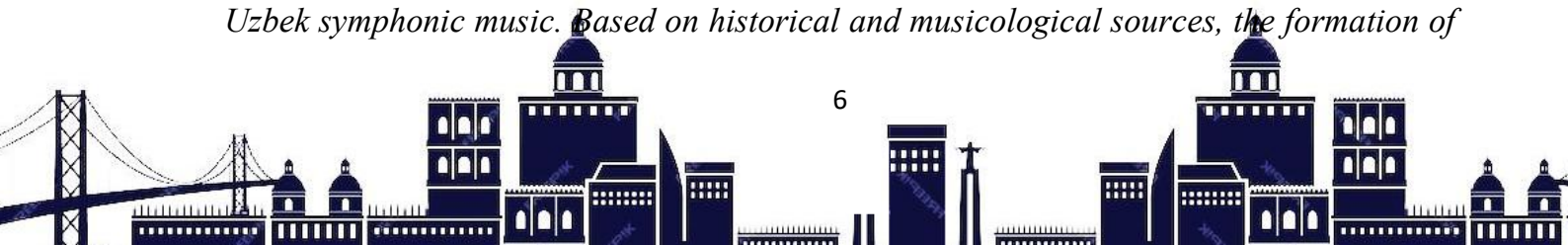
Kalit so'zlar: o'zbek simfonik musiqasi, dirijorlik san'ati, simfonik orkestr, milliy musiqa, Yevropa an'analari, ijrochilik madaniyati

Аннотация: В данной статье рассматриваются этапы формирования и развития дирижёрского искусства в узбекской симфонической музыке. На основе исторических источников анализируется процесс становления симфонической музыки в Узбекистане, создание профессиональных оркестров и формирование национальной дирижёрской школы. Особое внимание уделяется взаимодействию национальных музыкальных традиций и европейского симфонического опыта, оказавшего значительное влияние на развитие дирижёрского искусства.

Также в статье анализируется творческая деятельность узбекских дирижёров, их репертуарная политика, методы работы с оркестром и педагогическая деятельность как важные факторы развития симфонической музыки. Отдельно рассматриваются современные тенденции дирижёрского искусства, вопросы национальной идентичности и международного сотрудничества. Статья раскрывает роль дирижёра как художественного руководителя и носителя музыкальной культуры в узбекской симфонической традиции.

Ключевые слова: узбекская симфоническая музыка, дирижёрское искусство, симфонический оркестр, национальная музыка, европейские традиции, исполнительская культура

Annotation: This article examines the stages of development of conducting art in Uzbek symphonic music. Based on historical and musicological sources, the formation of

symphonic music in Uzbekistan, the establishment of professional orchestras, and the emergence of a national conducting school are analyzed. Particular attention is paid to the interaction between national musical traditions and European symphonic experience, which significantly influenced the growth of conducting art.

The article also explores the creative activities of Uzbek conductors, their repertoire choices, rehearsal techniques, and pedagogical contributions as key factors in the advancement of symphonic music. Contemporary trends in conducting, issues of national identity, and international artistic exchange are also discussed. The study highlights the conductor's role as an artistic leader and cultural mediator within the Uzbek symphonic music tradition.

Keywords: *Uzbek symphonic music, conducting art, symphony orchestra, national music, European traditions, performance culture*

Kirish

Simfonik musiqa jahon musiqa madaniyatining eng murakkab va mukammal shakllaridan biri bo'lib, uning rivoji bevosita dirijorlik san'ati bilan chambarchas bog'liqdir. Dirijor orkestr ijrosining badiiy darajasi, ijrochilar o'rtasidagi uyg'unlik va musiqiy asarning mazmunan to'liq ochildishida yetakchi o'rin tutadi. Shu bois simfonik musiqaning har bir taraqqiyot bosqichi, avvalo, dirijorlik maktabining shakllanishi va rivoji bilan belgilanadi. O'zbek simfonik musiqasi ham aynan dirijorlik san'ati orqali professional sahnaga chiqib, milliy musiqa madaniyatining muhim yo'nalishiga aylangan.

O'zbekistonda simfonik musiqa XX asr boshlarida shakllana boshladi. Bu jarayon Yevropa musiqa madaniyati, xususan rus va G'arb simfonik an'analari bilan bevosita bog'liq bo'lib, mahalliy milliy musiqa merosi bilan uyg'unlashgan holda rivojlandi. Dastlabki simfonik orkestrlar tashkil etilishi, musiqiy teatrlar va kontsert zallarining faoliyati o'zbek dirijorlik san'atining vujudga kelishiga zamin yaratdi. Bu davrda dirijorlar nafaqat Yevropa simfonik asarlarini ijro etish, balki milliy ohanglar asosida yaratilgan asarlarni simfonik orkestrga moslashtirish vazifasini ham bajardilar.

Milliy musiqa an'analari — maqom, xalq qo'shiqlari va milliy cholg'ular ohanglari — o'zbek simfonik musiqasining badiiy asosini tashkil etadi. Dirijorlar ushbu boy merosni simfonik shaklga solish, orkestr tembrleri orqali ifodalash va musiqiy obrazlarni mukammal ochib berishda muhim rol o'ynadilar. Aynan dirijorlik faoliyati orqali milliy musiqaning lad-intonatsion xususiyatlari, ritmik tuzilmasi va emotsional ifodasi simfonik janrga singdirildi.

Zamonaviy davrda o'zbek simfonik musiqasida dirijorlik san'ati yangi bosqichga ko'tarildi. Xalqaro tanlovlar, ijodiy hamkorliklar va ta'lim tizimidagi islohotlar dirijorlik kasbining badiiy va professional darajasini oshirdi. Bugungi kunda o'zbek dirijorlari milliylik va zamonaviylik uyg'unligini ta'minlagan holda, simfonik musiqaning estetik va tarbiyaviy ahamiyatini kengaytirmoqda.

Shu jihatdan, o'zbek simfonik musiqasida dirijorlik rivojini ilmiy asosda o'rganish nafaqat musiqa tarixini yoritish, balki milliy madaniyatning bugungi holati va istiqbollari belgilashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada o'zbek simfonik musiqasida dirijorlik san'atining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda uning badiiy va pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. O'zbek simfonik musiqasining shakllanishida dirijorlikning dastlabki bosqichlari

O'zbekistonda simfonik musiqaning paydo bo'lishi XX asr boshlaridagi madaniy-ma'rifiy jarayonlar bilan bevosita bog'liqdir. Bu davrda Yevropa musiqiy tajribasining kirib kelishi professional orkestr ijrosini talab qiladigan yangi janrlarning shakllanishiga sabab bo'ldi. Dastlabki simfonik jamoalar faoliyatida dirijor asosan tashkiliy va ijroi vazifalarni bajargan bo'lsa-da, ularning faoliyati simfonik musiqaning poydevorini yaratishda muhim rol o'ynadi.

Ilk dirijorlar oldida turgan asosiy vazifa orkestr ijrochilarini yagona ijodiy maqsad atrofida birlashtirish, notali ijro madaniyatini shakllantirish va simfonik asarlarning badiiy mazmunini ochib berishdan iborat edi. Aynan shu bosqichda dirijorlik san'ati professional faoliyat sifatida qaror topa boshladi.

2. Milliy musiqa unsurlarining simfonik janrga integratsiyasi

O'zbek simfonik musiqasining o'ziga xos jihati milliy musiqa unsurlarining simfonik janr bilan uyg'unlashuvidir. Bu jarayonda dirijor milliy ladlar, ritmik shakllar va ohanglarning simfonik orkestr imkoniyatlari orqali to'g'ri ifodalanishini ta'minladi. Xalq kuylarining simfonik talqini, maqom intonatsiyalarining orkestr tembrlariga moslashtirilishi dirijorning badiiy tafakkuriga bog'liq bo'ldi.

Dirijor milliy musiqaning ichki tuzilishini chuqur anglagan holda, orkestr balansini yaratish, tembr uyg'unligini ta'minlash va frazlash jarayonini boshqardi. Shu orqali milliy ohanglar simfonik shaklda yangicha badiiy mazmun kasb etdi.

3. Dirijorlik maktabining shakllanishi va professional rivoji

O'zbekistonda musiqiy ta'lim tizimining rivojlanishi dirijorlik maktabining shakllanishiga mustahkam asos bo'ldi. Konservatoriya va musiqa bilim yurtlarida dirijorlik fanining joriy etilishi professional kadrlar tayyorlash imkonini yaratdi. Bu jarayonda Yevropa dirijorlik metodlari milliy musiqa an'analari bilan uyg'unlashgan holda o'qitildi.

Professional dirijorlar orkestr bilan ishlash metodikasini takomillashtirib, repetitsiya jarayonida texnik aniqlik, musiqiy mantiq va badiiy ifodaga alohida e'tibor qaratdilar. Natijada simfonik ijro sifati sezilarli darajada oshdi va orkestr madaniyati yangi bosqichga ko'tarildi.

4. Repertuar siyosati va dirijorning badiiy mas'uliyati

Dirijorning repertuar tanlovi o'zbek simfonik musiqasi rivojida muhim ahamiyat kasb etdi. Milliy bastakorlarning simfonik asarlarini sahnalashtirish, ularni xalqaro sahnaga olib chiqish dirijorning badiiy mas'uliyatini yanada oshirdi. Repertuar orqali dirijor

nafaqat musiqa madaniyatini targ'ib qildi, balki orkestr ijrochilarining professional salohiyatini ham rivojlantirdi.¹

Dirijor simfonik asarlarning g'oyaviy mazmunini chuqur tahlil qilib, ularni orkestr ijrosida badiiy yaxlitlikda ifodalashga intildi. Bu jarayon dirijorlik san'atining mustaqil ijodiy faoliyat sifatida qaror topishiga xizmat qildi.

5. Zamonaviy davrda o'zbek simfonik dirijorligining yangi yo'nalishlari

Mustaqillik yillarida o'zbek simfonik musiqasida dirijorlik san'ati yangi bosqichga ko'tarildi. Milliylik va zamonaviylik uyg'unligiga asoslangan ijodiy yondashuvlar shakllandi. Dirijorlar xalqaro tanlovlar va festivalarda ishtirok etib, o'zbek simfonik musiqasini jahon sahnasida namoyon etishga hissa qo'shdilar.

Zamonaviy dirijorlar orkestr boshqaruvida innovatsion metodlardan foydalanib, simfonik musiqaning estetik va tarbiyaviy ahamiyatini kengaytirdilar. Bu jarayon o'zbek simfonik musiqasining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omilga aylandi.

Xulosa

O'zbek simfonik musiqasida dirijorlik san'atining rivoji milliy musiqa madaniyatining professionallashuvi va badiiy jihatdan yuksalishida muhim omil bo'lib xizmat qilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, simfonik janrning shakllanishi va barqaror taraqqiyoti bevosita dirijorlik maktabining vujudga kelishi, uning pedagogik va ijodiy faoliyati bilan uzviy bog'liqdir. Dirijor simfonik orkestrni boshqaruvchi texnik rahbar emas, balki musiqiy g'oyaning badiiy talqinini yaratuvchi ijodkor sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbek simfonik musiqasining rivojida milliy musiqa merosi va Yevropa simfonik an'analari o'rtasidagi uyg'unlik asosiy badiiy omilga aylandi. Dirijorlar milliy lad-intonatsion xususiyatlarni simfonik orkestr imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish orqali milliy musiqaning badiiy qadr-qimmatini saqlab qolgan holda uni yangi estetik shakllarda ifodalashga erishdilar. Bu jarayon o'zbek simfonik musiqasining o'ziga xos uslubini shakllantirdi.

Shuningdek, dirijorlarning repertuar siyosati, orkestr bilan ishlash metodlari va pedagogik faoliyati simfonik ijrochilik madaniyatining yuksalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Professional dirijorlar tayyorlanishi natijasida orkestr ijrosining texnik aniqligi, badiiy yaxlitligi va musiqiy tafakkuri yangi bosqichga ko'tarildi. Zamonaviy davrda esa xalqaro tajriba va innovatsion yondashuvlar dirijorlik san'atining rivojiga yangi imkoniyatlar ochib bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek simfonik musiqasida dirijorlik san'ati nafaqat ijrochilik jarayonining boshqaruvchisi, balki milliy musiqa madaniyatining uzviy rivojlanishini ta'minlovchi strategik omil sifatida namoyon bo'ladi. Dirijorlik san'atini chuqur

¹ Karimov, A. **Dirijorlik san'ati asoslari**. Toshkent: Sharq, 2012.

o'rganish va rivojlantirish o'zbek simfonik musiqasining kelajakdagi taraqqiyotini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rajabiy, Y. O'zbek musiqasi tarixi. Toshkent: O'zbekiston, 2006.
2. Karimov, A. Dirijorlik san'ati asoslari. Toshkent: Sharq, 2012.
3. Tursunov, S. O'zbek simfonik musiqasi va uning rivoji. Toshkent: Fan, 2010.
4. Xolmatov, R. Milliy va simfonik musiqa uyg'unligi. Toshkent: Ilm Ziyo, 2015.
5. Nazarov, B. Orkestr ijrochiligi va dirijorlik. Toshkent: O'zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 2013.
6. Islomov, M. O'zbek musiqa madaniyati va professional ijrochilik. Toshkent: Fan, 2016.
7. Rasulov, D. XX asr o'zbek musiqa san'ati. Toshkent: O'zbekiston, 2008.
8. Jumanov, F. Simfonik orkestr va repertuar siyosati. Toshkent: Musiqa, 2018.
9. Sobirov, I. Musiqiy ta'lim va dirijor tayyorlash masalalari. Toshkent: Sharq, 2014.
10. O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent, turli yillar.